

DELTID — FÖR OCH EMOT

Margit Winge om ett dagsaktuellt ämne

Fredrika-Bremer-Förbundet har i särskilt hög grad intresserat sig för deltidssarbetet. Det framgår bl. a. genom ett studium av Herthas spalter under senare år men framför allt av det faktum, att förbundet så tidigt som i januari 1940 tog ett initiativ till utredning, låt vara i begränsad omfattning, av detta problem. Utredningsuppdraget anförtroddes, som väl många minns, åt fru Birgitta v. Hofsten, och om de resultat hon kom till kan man läsa i nr 3 av FBF:s skriftserie (Birgitta v. Hofsten, Deltidsarbete. Yrket och hemmet. Sthlm 1941.)

Då 1944 års deltidstjänstutredning i höst framlagt sitt Betänkande om deltidssarbete i allmän tjänst m. m. (SOU 1946:71) har Herthas red. än en gång velat behandla den alltjämt aktuella frågan och bett en av de s. k. utredningsmännen (av vilka tre var kvinnor) att skriva ner några synpunkter på frågan.

Deltidssarbetet har alltmer kommit att betraktas som ett arbetsmarknadsproblem. Bristen på arbetskraft gör att man måste undersöka om vi ännu har någon outnyttjad arbetskraft här i landet. I det sammanhanget säger optimisten: "Lyckligtvis har vi en arbetskraftsreserv i våra husmödrar. De är ju över en miljon." Men åtskilliga av våra hemmafruar blir säkert minst sagt upprörda över att betraktas som en arbetskraftsreserv. Både i jordbrukarhem och i flerbarnsfamiljer har de ju en arbetsbörda som få av oss andra. Å andra sidan kan det inte förnekas, att det finns husmödrar, som inte nu har något förvärvsarbete utom hemmet, men som skulle kunna ta ett sådant åtminstone några timmar om dagen eller några dagar i veckan.

Att dessa husmödrar skulle utgöra ett värdefullt tillskott till våra knappa personella resurser är obestridligt. Särskilt då det gäller yngre arbetskraft är bristen stor, och på grund av de låga födelsetalen under 1930-talet blir förhållandena inte bättre i den närmaste framtiden. Eftersom de gifta kvinnorna inte är yrkesverksamma i lika hög grad som de ogifta bör man också observera, att de senare årens starkt ökade giftermålsfrekvens minskat antalet ogifta kvinnor och därigenom ytterligare minskat utbudet av kvinnlig arbetskraft.

Bristen på arbetskraft tar sig också uttryck i svårigheten att få hemhjälp. Många förvärvsarbetande gifta kvinnor får därför allt svårare att på ett tillfredsställande sätt sköta

både hem och yrke. Den moderna husmodern försöker väl rationalisera hushållsarbetet, men ingen rationalisering kan råda bot på det faktum, att hon under en normalarbetsdag är borta från hemmet under så gott som hela den tid då barnen är vakna. Ur denna intressekonflikt mellan barnens krav på sin mor och arbetsmarknadens krav på yrkeskvinnan måste man söka en utväg. En av dessa utvägar erbjuder i många fall deltidssarbete.

Det finns många andra än mödrar som kan vilja ha deltidssarbete. Särskilt kan framhållas studerande, som annars har att välja mellan tyngande studieskulder eller ett heltidssarbete, som försvarar eller kanske äventyrar studieresultatet. Också för partiellt arbetsföra kan ett deltidssarbete inte bara ekonomiskt utan också psykiskt vara betydelsefullt, samtidigt som deras arbetskraft nyttiggöres för samhället. Enligt direktiven skulle emellertid 1944 års deltidstjänstutredning inte behandla de partiellt arbetsföras problem.

Om man vill bereda tillfällen till deltidssarbete för dessa eller andra kategorier, har man att särskilja två olika problem. Å ena sidan gäller det att under en längre eller kortare period låta heltidsanställda få avkortad tjänstgöring (utredningen använder termen *deltjänstgöring*), å andra sidan att möjliggöra förvärvsarbete för sådana icke-yrkesverksamma, som inte önskar full tjänstgöring (de får då söka *deltidsanställning* enligt vår terminologi). I senare fallet ökas tydligen utbudet av arbetskraft, i förra fallet kan det synas, som om tillgången minskades. Emellertid är det troligt att en del befattningshavare, som nu är benägna att helt lämna yrkesarbetet, skulle stanna kvar om de finge arbeta på deltid några år och därefter återgå till heltid. Även i deras fall kan alltså deltidssarbete på lång sikt beräknas öka tillgången på arbetskraft.

Det finns många skäl som talar för deltidssarbete, men många betänkligheter har också framförts vid utredningens konferenser med representanter för arbetsgivare och anställda. För *arbetsgivaren* medför ett ökat antal anställda ökade administrativa besvär och kostnader. I nuvarande arbetsmarknadsläge kan en arbetsgivare göra medgivanden åt de anställda, som han i ett annat konjunkturläge vore obenägen för. *Arbetsdagarna* hyser därför farhågor för att deltidssarbete i längden skall försämra villkoren för både heltids- och deltidssarbetande. Eftersom deltidssarbete san-

nolikt framför allt kommer att sökas av gifta kvinnor har man fruktat, att ett sådant system skulle kunna leda till en allmän nedvärdering av den kvinnliga arbetskraften. Man har också befarat att deltidarbete inom yrken med oreglerade arbetsförhållanden skall utveckla sig till ett heltidsarbete med deltidslön. Slutligen vänder man sig givetvis med skärpa mot eventuella försök att tvinga en viss grupp, t. ex. de gifta kvinnorna, att mot sin vilja övergå från heltids- till deltidarbete.

Dessa farhågor får inte negligeras, även om de inte förefaller aktuella i en tid av utpräglad brist på arbetskraft. Här har tjänstemannaorganisationerna en viktig uppgift, både när det gäller att utforma avtalsbestämmelserna och att övervaka deras tillämpning. F. ö. har 1944 års deltidstjänstutredning konsekvent sökt utforma sitt betänkande så att det inte skall kunna tas till intäkt för någon lagstiftning för de gifta kvinnorna och uttryckligen framhållit, att deltidstjänst bör grundas på frivilliga överenskommelser mellan arbetsgivare och anställda. Utredningen har framlagt förslag till anställnings-, avlönings-, befordrings- och pensionsbestämmelser för såväl deltjänstgörande som deltidanställda i statlig tjänst. Sådana förslag har eftersträfvats, som skulle kunna tillämpas också i kommunal och enskild tjänst.

Enligt dessa förslag skall avlöningen vara direkt proportionell mot arbetstidens längd. Den som t. ex. arbetar halva dagarna får halv lön men fullt antal semesterdagar, eftersom lönen då också är reducerad. Antalet tjänsteår, som får tillgodoräknas för pension, reduceras på samma sätt o. s. v. En heltidsanställd, som under en period av sitt liv har deltjänstgöring, skall i regel ha rätt att sedermera återgå till heltids-tjänstgöring, men en deltidanställd, som önskar full tjänstgöring, måste vänta tills en sådan tjänst blir ledig och då söka den i vanlig ordning.

Utredningen har föreslagit att möjligheterna för en heltidsanställd att få deltjänstgöring bör begränsas till att avse dels studerande, dels mödrar till barn, som ännu inte lämnat det andra skolåret. Inte ens dessa skulle ha någon ovillkorlig rätt att få deltjänstgöring, om deras arbete är sådant, att det inte lämpligen kan utföras på deltid. Däremot skall enligt förslaget vem som helst ha rätt att söka och inneha deltidanställning.

Betänkandet är enhälligt, men ledamoten Agda Rössel har i ett särskilt yttrande starkare än utredningen i dess helhet velat understryka de risker, som deltidarbete kan innebära för kvinnorna i deras egenskap av arbetstagare.

Män och kvinnor!

Främja Fredrika-Bremer-Förbundets strävanden att göra kvinnorörelsen överflödigg genom att gå in som medlemmar i Förbundet!